

KEMAL TAHİR'İN YOL AYRIMI ROMANINDA SERBEST CUMHURİYET FIRKASI DENEYİMİ VE GAZETECİLİK

Nur BALCIOĞLU

Özet: Bu çalışma, Cumhuriyet'in ilk yıllarında çok partili hayata geçiş girişimi olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın projeksiyonlarından hareketle dönemin gazetecilik anlayışını Kemal Tahir'in 'Yol Ayrımı' adlı romanı çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın toplumsal kodlarını romanın kahramanı gazeteci Murat'ın gözünden ele almak çalışmanın önemini vurgulamaktadır. Bu çalışma ile dönemin gazetecilik anlayışı Kemal Tahir'in 'Yol Ayrımı' romanı çerçevesinde Serbest Cumhuriyet Fırkası temel alınarak analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Serbest Cumhuriyet Fırkası, Kemal Tahir, Gazetecilik, 'Yol Ayrımı'.

THE EXPERIENCE OF THE FREE REPUBLICAN PARTY IN THE NOVEL OF JUNCTION OF KEMAL TAHİR AND JOURNALISM

Nur BALCIOĞLU

Abstract: This study aims to examine the journalism understanding of the period, based on the projections of the Free Republican Party, as an attempt to transition to multi-party political life in the early Republic years, within the framework of Kemal Tahir's novel called 'The Junction'. Handling the social codes of the Free Republican Party from the perspective of journalist Murat, who is the protagonist of the novel, emphasizes the importance of the study. With this study, the journalism understanding of the period will be analyzed, based on the Free Republican Party, within the framework of Kemal Tahir's "The Junction" novel.

Keywords: Free Republican Party, Kemal Tahir, Journalism , 'The Junction'.

KEMAL TAHİR'İN YOL AYRIMI ROMANINDA SERBEST CUMHURİYET FIRKASI DENEYİMİ VE GAZETECİLİK

Nur BALCIOĞLU

Bu çalışma Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı* romanı çerçevesinde, erken Cumhuriyet yıllarında çok partili siyasi hayata bir geçiş denemesi olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın izdüşümlerinden hareketle dönemin gazetecilik anlayışını incelemeyi hedeflemektedir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün teşvikiyle kurulan, 99 gün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde varlık gösteren ve nihayet kendisini feshetme kararı alan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın toplumsal kodlarının romanın başkahramanı Gazeteci Murat'ın bakış açısıyla ele alınması çalışmanın önemine vurgu yapmaktadır. Kemal Tahir romanlarının geçmişten günümüze dikkatle takip edilmesinin temel sebeplerinden biri oluşturduğu kahramanların bireysel yaşantılarından yola çıkarak onlara toplumsal yaşamda bir ivme kazandırmasından kaynaklanmaktadır. Gençlik yıllarında tıpkı roman karakteri Murat gibi gazetecilik yapmış olan yazar basını bilinç ve değişimi gerçekleştirebilecek önemli bir araç olarak görmektedir. Gazetenin ve gazetecinin toplumsal dinamizminin eserlerinde belirmesi kendi kişisel deneyimleriyle daha da anlamlı hale gelmektedir.

Toplumsal örgütlenmeyi ve dayanışmayı sağlayarak bir milletin kaderini etkileme azmine sahip olan basın önemi kuşkusuz çok büyüktür. Ancak bilindiği üzere bu hiç kolay olmamıştır. İşgal altında olan bir İmparatorluğun Anadolu'da başlatılan kurtuluş mücadelesini destekleyen basınına her türlü baskı ve sansür son derece şiddetli bir şekilde uygulanmıştır. Milli Mücadele'yi başarıya ulaştıran ve yeni bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadro basının halkın üzerinde nasıl bir rol oynayabileceğinin açık bir biçimde farkındadır. Cumhuriyet'in kurucu partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi yeni bir rejimin halk tarafından kabul görerek benimsenmesi amacıyla basını itici bir güç olarak kullandığı gözlemlenmektedir. Yapılan rejim değişikliği ve bunu takip eden bir dizi inkılâpların halkın bazı kesimlerince hoşnutsuzlukla karşılanması sonucu 1925 yılında genç Cumhuriyet'in ilk geniş çaplı ayaklanması olarak bilinen Şeyh Sait İsyanı baş göstermiştir. Dönemin iktidar partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi bu ayaklanmayı rejime

keskin bir tehdit olarak görmektedir. Böylece parti iktidar ve otoritesini sağlamlaştırmak için önlemler almak zorunda kalmıştır. Bu amaçla 1925 yılından 1929'a kadar toplumun her kesiminde etkisini derin bir biçimde hissettirecek olan Takrir-i Sükûn Kanunu ilan edilmiştir. Kanun iktidara kamu düzenini bozduğuna inandığı bütün örgüt ve yayınlara karşı yasaklar getirme hakkını veriyordu. "İstanbul'daki en önemli gazete ve dergilerin (muhafazakâr, liberal ve hatta Marksist olan) sekiziyle bazı taşra gazeteleri kapatıldı; ulusal gazetelerden sadece hükümetin yayın organları olan Ankara'daki *Hâkimiyet'i Milliye* ve İstanbul'daki *Cumhuriyet* gazeteleri yayınlarını sürdürdü."¹

Sadece iktidara yakın olan yayın organlarının yayın yapabildiği bir ortamda elbette hür basından söz etmek mümkün değildir. Nitekim Takrir-i Sükûn Kanunu otoriter bir tek parti iktidarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Esasen basına uygulanan bu baskının yönetim erkini elinde tutmak isteyen her türlü otorite tarafından uygulandığı ise apaçık bir gerçektir. Türkiye 1920'li yılları böyle bir atmosfer içinde geçirirken dünya büyük bir iktisadi bunalımın eşiğindedir. 1929 Büyük Buhran olarak bilinen ekonomik krizden Türkiye gibi yoksul bir ülkenin sarsıcı bir biçimde etkilenmesi elbette kaçınılmaz olacaktır. 1930 yılına gelindiğinde ise Türkiye ekonomik sıkıntılarının yanı sıra, siyasi olarak yeni bir deneyimin eşiğine gelmiş bulunmaktadır. *Yol Ayrımı* tam da bu noktada başlamaktadır. *Yol Ayrımı*'nda olay örgüsü Gazeteci Murat'ın etrafında konumlandırılmaktadır. Murat'ın üzerinden dönemin siyasi olaylarını ve gazetecinin çalışma biçimini görmek mümkündür.

Vakit gazetesinin röportaj yazarı olan Murat her zaman olduğu gibi geç saatlere kadar gazetede çalışmış ve yorgun düşmüştür. Gazeteye konulabilecek haber ve yazıları incelemektedir. Hoşnutsuzlukla aklına henüz bastırılmamış Ağrı isyanı ile ilgili röportaj yapmak isteği, Asım Bey'in memnuniyetle karşıladığı halde Mareşal Fevzi Çakmak onay vermediği için gidemediği gelir. Ağrı'da olup bitenleri gözlemlemek ve kamuoyuyla paylaşmak istiyordu ne yazık ki Asım Bey gerekli izni alamadığından gidememiştir. Sonra yeniden önünde bulunan işe döner, dış politikayla ilgili havadislerin halkın çok da ilgisini çekmeyeceğini düşünerek canı sıkılır. Hıdır Onbaşı'nın telaşla odasına girerek telgraf geldiğini söylemesi üzerine düşüncelerinden sıyrılacaktır. Telgraf gazetesinin sahibi aynı zamanda Çorum milletvekili olan Asım Bey tarafından gönderiliyordu. Asım Bey gazetesinin baskısının acil olarak durdurulmasını kendisinin ise ivedilikle İstanbul'a geleceğini bildiriyordu. Murat, Asım Bey böyle bir telgraf çektiğine göre muhakkak memleket için önemli haber olmalı diye düşündü. Baskıdan sorumlu olan Haydar'a sorumluluğu üstüne alarak gazetesinin birinci sayfasının sadece ön yüzünü boş bırakarak baskıya devam etmesini söyledi. Geç vakit gazeteye ulaşan Asım Bey

¹ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 255

makinelere sesini duyarak öfkelenir. Murat'ın birinci sayfanın ön yüzünü boş bıraktığını öğrenince bu tam bir gazeteci sezgisidir diyerek onu tebrik eder.

Asım Bey'in getirdiği haber Murat için tam bir şaşkınlığa sebep olmuştur. Yeni bir muhalefet partisi kuruluyordu. Üstelik Gazi Paşa'nın onay ve teşvikiyle kurulacaktır. Paris Büyükelçisi Fethi Bey'in Gazi Paşa'ya bir mektup yazarak yeni bir fırka kurmak istediğini söylemesi, Gazi'nin ise bu isteğinin isabetli bir olacağını belirten bir cevap vermesi Asım Bey'in gecenin geç saatlerinde neden telgraf çektiğini açıklamaktadır. Murat Asım Bey'e İsmet Paşa'nın bu durumu nasıl karşıladığını sorar. Lozan'da Osmanlı'nın borçlarının altınla ödenmesinin isabetli olacağını söyleyen Fethi Bey ile İsmet Paşa'nın aralarının açık olduğundan bahseder. İsmet Paşa'nın borçların para ile ödenmesini doğru bulmasını Murat son derece yerinde bir karar olarak desteklemektedir. Büyük Cihan Harbi'nden zaferle çıkmış olan devletler bile iktisadi çöküş yaşamaktayken, Türkiye gibi yıllarca savaşlarla mücadele etmiş bir ülke nasıl altınla öder bu borçları diye düşünür. Asım Bey İstanbul'un bütün gazetelerinden önce bu haberi verecek olmanın sevinciyle yerinde duramamaktadır. Ertesi gün için 80.000 adet basılan Vakit gazetesi harf devriminden dolayı okuma- yazma oranının düşük olmasına rağmen yok satmıştır.

Gazeteci Murat'ın zihnini Serbest Fırka'nın neden kurulduğu, Halk Partisi ile muhalefetinin nasıl olacağı meşgul etmektedir. Acaba Kamil Bey ve Ramiz Amca bu Serbest Fırka işine ne derler diye akıl yürütür. Elbette Halk Partisi'nden yana olurlar, sonuçta eski Kuvayı Milliyeci bunlar diye düşünür kendi kendine. Ramiz Amca'nın takdir ederek anlattığı bir paşanın oğlu olan Kamil Bey'in Avrupa'da eğitim görerek işgal altında olan ülkesine dönerek arkadaşlarıyla çıkardığı *Karadayı* dergisiyle direnişe katılmasını hatırlar birden. Vatanın kurtuluş mücadelesi için var gücüyle emek vermiş bu insanlara sonsuz bir sevgi ve hayranlık beslemektedir. Bu sırada Serbest Fırka parti programını bir an önce belirleyerek hızlı bir biçimde gelecek seçimlere hazırlanmaktadır. Serbest Fırka hükümetin iktisat politikalarını eleştirerek, milletvekillerinin nüfuzlarını kullanarak bir takım usulsüzlükler yaptığından bahsetmektedir. Cumhuriyet'in kurucu değerlerine bağlı kalarak memleketi hürriyete kavuşturacaklarını söylemesi en radikal söylem olarak Murat'ın dikkatini çekmektedir.

Babası gibi gördüğü Ramiz Amca'nın söylediği gibi yeni bir partinin kurulması gerçekten bir "yol ayrımına" mı işaret etmektedir diye düşünmekten kendini alamaz. Sahiden bir yol ayrımına gelindiye halkın Serbest Fırka'ya bu kadar ilgi göstermesi ne anlama gelmektedir o zaman diye düşünür. Ancak Ramiz Amca'nın oğlu olan Kadir'in Serbest Fırka'ya meylenmesi Murat'ı içten içe öfkeli yapmaktadır. Babası Kuva-i Milliyeci olan bir adamın en nihayetinde muhalif parti olarak kurulan Serbest'e böylesine bağlanması Mu-

rat için anlaşılmaz görünmektedir. Kadir ile aralarında geçen sohbet Murat'a ülkenin içinde bulunduğu genel durumu ve bu durumun meydana getirdiği koşullarda çok sevdiği gazeteciliği yapabilmeyen zorluklarını yeniden sorgulatacak biçimdedir. Kemal Tahir'in Kadir ve Murat üzerinden aktardığı bu konuşma bir anlamda dönemin değerlendirmesi şeklindedir. Her ikisinin kendisiyle hesaplaşması söz konusudur. Bunun yanı sıra, dönemin gazetecilik perspektifinin nasıl olduğuna dair izler taşımaktadır.

"Kadir dolgun sesinin inandırıcılığıyla anlatıyordu: "Aslında hürriyetin hiç kötülüğü olmaz. Hürriyetin kötülüğü, kullanmayı beceremeyenler içindir. Bence, devrimlerin en keskin oldukları dönemler, asıl hürriyet isteyen dönemler sayılmalı... Yoksa nasıl izlenir devrimler? Atılımların sonuçları nasıl değerlendirilir? Hiç kimse hiçbir şey söylemiyorsa devrimlerin doğru yolda olup olmadığını nasıl anlayacağız?" Murat silkinip dalgınlıktan kurtuldu: "Serbest Fırka'nın getirmeyi vaat ettiği hürriyet böyle bir hürriyet mi? Sanmam!"... "Olsun! Sen iyice kullan! Alalım harf devrimini... Neye yaradı? Bütün büyük gazeteleri devlet eline bakar kapıkulları haline getirmeye... Çünkü eski okurlarını yitirdiler, yeni okurlar daha yetiştirilemedi. Yaşamak için örtülü ödenekten aylığa bağlananlar olduğu bile söyleniyor. Bir sürü kanun değişti. Basında hala İttihatçıların 1909'da çıkarıp 1918'e kadar her yıl sıkılaştırarak kullandıkları Basın Kanunu yürürlükte... Gazeteci olarak seni hiç rahatsız etmiyor mu bu durum Murat? Yazmak isteyip yazamadığın hiçbir şey yok mu? Neden gidemedin Ağrı Dağı'na? Başvekil bile peki dediği halde? Çünkü Mareşal Fevzi Paşa önledi. Neye dayanarak? Baskı rejimine... Sen de devrimci bir gazeteci olarak, gelen hürriyeti enikonu istemiyor gibisin. Nerdeyse karşısına dikileceksin!"² Murat kendisinin bir Kuvayı Milliye devrimcisi olduğunu, Serbest Fırkanın getireceğini söylediği hürriyet yerine Cumhuriyet Halk Partisi'nin içinde bir hürriyeti istediğini söyler. Ancak bu şekilde devrimlerin halka mal edilebileceğinden bahsetmektedir. Roman Serbest Fırka'nın İzmir mitingi ve seçimlerin ülkede sebep olduğu elim hadiseler neticesinde mecliste kendisini feshetme kararıyla son bulmaktadır.

Kemal Tahir'in üç cilt olarak kaleme aldığı *Esir Şehrin İnsanları*, *Esir Şehrin Mahpusu* ve *Yol Ayrımı* ele aldığı merkezi karakterler bakımından önemli bir anlamı ihtiva etmektedir. Bu iki roman işgal yıllarını ve Milli Mücadele'nin kazanılarak yeni bir devletin kuruluşuna giden süreci konu edinmektedir. İlk iki romanın merkezi karakteri olan Kamil Bey gazetesinin Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal yaşamına girerek aydınların halka ulaşması ve basının toplumsal örgütlenmeyi sağlaması bakımından örnek teşkil etmektedir. Bu nedenle yazar bu karakteri son cilt olan *Yol Ayrımı*'na da taşımıştır. *Yol Ayrımı* ise direkt olarak "gazeteci" Murat karakteri üzerinden temellendi-

² Kemal Tahir, *Yol Ayrımı*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2017, s. 99-100.

rılmıştır. Cumhuriyet'in kurularak ülkenin zor bir tarihsel dönemecin eşiğinde olduğu, halkın iktisadi ve sosyal sorunlarının belirlediği günlerde gazeteci kimliğinin nasıl konumlandığını göstermesi bakımından son roman ayrı bir öneme sahiptir. Tarihsel gerçekliğin toplumsal örüntülerini romanları aracılığıyla irdeleyen Kemal Tahir *Yol Ayrımı*'nda Osmanlı'dan Cumhuriyet'e gazeteciye aydın tipi olarak kuramsal bir çerçeve kazandırmaktadır. Bu durumun nedenini romanın geçtiği 1930'lu yılların tarihsel koşullarıyla ve sorunlarıyla açıklamak mümkündür. Sadece Türkiye'nin değil tüm Batı dünyasının Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra radikal bir değişim geçirmesi toplumun yeniden inşa sürecini beraberinde getirmiştir. Yazar toplumun bütün kesimlerini ilgilendiren bu sürecin etkin iletişimini sağlayacak araç görevini gazetelerin üstlenmesi gerektiğine romanda vurgu yapmaktadır.

Gazetecinin toplumsal sorumluluğu burada devreye girmektedir. Halkı doğru, güvenilir, tarafsız haber yaparak bilinçlendirecek olan bir aktördür gazeteci. Ancak Murat'ın röportaj yapmak için gitmek istediği Ağrı'ya gidememesi, milletvekili olan patronunun gazetede iktidarı eleştirecek bir yazının yayımlanmasından hassasiyetle kaçınması yazarın gazeteciye atfettiği toplumsal rollere rağmen iktidar ve muhalefet tarafından baskılanmasının çelişkisi romanın temel tezi niteliğindedir. Yönetim şekillerine bağlı olmaksızın otoritenin basına uyguladığı baskı olay örgüsünün çerçevesini çizmektedir. Gazeteci Murat Kemal Tahir'in sadece bu romanında olan bir karakter değildir. Kurt Kanunu ve Bozkırdaki Çekirdek romanlarında da karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel olayların akışı içerisinde Tahir düşüncelerini Murat aracılığıyla aktarmaktadır. Bunun nedenini ise gazetecinin toplumsal kimliklerin oluşturulması ve gerçekliklerin yeniden yapılandırılmasına ilişkin etkisiyle açıklamak mümkündür.

Kaynakça

- Tahir, K. (2017), *Yol Ayrımı*, İstanbul, İthaki Yayınları.
Zürcher, E.J. (2012), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul, İletişim Yayınları.